

опиума» и закрепления монопольного положения коммунистического мировоззрения сакральное культурное наследие региона понесло невосполнимые потери. Приведены отдельные факты спасения культовых памятников, сакральной утвари неравнодушными к святыням прихожанами, поклонниками старины.

Ключевые слова: антирелигиозная кампания, сакральные (культовые) памятники, церковь, костел, монастырь, религиозное объединение.

Mochkin Sergiy. The Sacred Monuments of Western Regions of URSR in Circumstances of Antireligious Companies from 1958 to 1964. A difficult fate of sacred (religious) movable and immovable monuments of western regions of Ukraine during the Soviet antireligious campaign 1958–1964 period was covered on the basis of archival documents and published materials. The attention is focused on the actions of the Communist Party and the Soviet government. They were aimed at closing the religious buildings. Many of them are unique architectural monuments, the destruction of sacred utensils situated therein. It was noted that as a result of a large-scale offensive against the religion and the church in order to eliminate the so-called «spiritual opium» and secure a monopoly position communist world sacred cultural heritage of the region has suffered irreparable losses. There are individual facts of salvation of the religious monuments, sacred utensils by indifferent to the shrines of antiquity fans, parishioners.

Key words: anti-religious campaign, sacred (religious) monuments, church, Roman Catholic church, monastery, religious association

Стаття надійшла до редколегії
06.12.2014 р.

УДК 398.3:52(477.82)

Чибирак Світлана

Оптичні атмосферні явища у світогляді мешканців Західного Полісся

У статті охарактеризовано знання та вірування поліщуків про оптичні атмосферні явища. Проаналізовано думки мешканців Західного Полісся про їх виникнення, а також до яких наслідків приведе їх поява. Указано на поступову втрату цих знань поліщуками.

Ключові слова: Західне Полісся, світогляд, астрономія, оптичні атмосферні явища, веселка, гало, міраж.

Постановка наукової проблеми та її знання. Астрономічні знання та космогонічні уявлення українців тісно переплетені між собою. Адже не всі явища селянин міг пояснити раціонально, тому він по-своєму трактував те, що бачив довкола себе. Пильно спостерігаючи за небесними світилами, селянин визначав їх положення на небі, їх рух і по них досить точно встановлював час доби, сторони світу, річні цикли сільськогосподарських робіт. Велике значення у світоглядних уявленнях та віруваннях українців займали оптичні атмосферні явища, із котрими найчастіше стикалися селяни.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідження проблем астрономічних та космогонічних уявлень і народних знань українців розпочались у ХІХ ст. і залишаються актуальними й досі. Зокрема, видатний етнограф П. Чубинський у першому томі «Трудов...» подав інформацію про сонце, місяць, зорі, виокремив відомості щодо оптичних явищ атмосфери – райдуги, стовпів і кіл довкола сонця й місяця та ін. в системі світоглядних вірувань та уявлень мешканців окремих повітів Волинської губернії [37].

У контексті народних знань поліщуків питання астрономії, зокрема й атмосферних оптичних явищ, розглядала відомий український етнограф – З. Болтарович. Однією з перших дослідниць зауважила, що раціональні знання поліщуків губляться в численних повір'ях про небесні світила і їх важко, а то й неможливо виокремити [1, с. 185].

Низку праць стосовно української народної астрономії опублікувала українська дослідниця Н. Федорович. Основний акцент вона робить на літописи, твори давньої української літератури, опубліковані фольклорно-етнографічні збірки дослідників ХІХ ст. (О. Афанасьєва, М. Максимовича, З. Доленги-Ходаковського, В. Гнатюка та ін.), музейні колекції, при цьому менше уваги зосереджує на сучасних астрономічних народних віруваннях українців [38].

Мета статті – на основі польових матеріалів проаналізувати оптичні атмосферні явища у світоглядних уявленнях мешканців Західного Полісся.

Завдання статті – проаналізувати пояснення поліщуками появи різних атмосферних оптичних явищ та вказати на специфіку їх трактування.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Видимий прояв складних фізико-хімічних процесів, що відбуваються в повітряній оболонці Землі, називають атмосферними явищами. Їх окрему велику групу складають оптичні явища. Вони виникають унаслідок заломлення або дифракції сонячного чи місячного світла в земній атмосфері, а також зумовлені розсіюванням світла, заломленням і відбиванням сонячного променя в краплинах води чи льодяних кристаликах [36]. До атмосферних оптичних явищ належать веселка, гало, коло навколо Місяця, вінець навколо Сонця, вінець навколо Місяця, міраж, сонячний стовп, заграва, Глорія [36].

Найбільш відомим поліщукам оптичним явищем атмосфери була веселка. У різних частинах Західного Полісся зафіксовано більше десятка понять, які поліщуки використовують для позначення цього явища, а саме: «веселка» [31], «веселуха» [2], «весьолуха» [27], «радуга» [30], «радовіца» [32], «райдуга» [26], «грайдуга» [25], «градуха» [6], «радюга» [22], «смик» [23], «світляка» [11], «дяга» [15], «щмок» [13].

Сучасна наука дає чітке пояснення причини появи веселки – «спостерігач, що стоїть спиною до джерела світла, бачить різнобарвне світіння, що виходить із простору по концентричному колу (дузі)» [36]. Безперечно, що такою інформацією не володіли мешканці поліських сіл. Тому цікаві пояснення цього атмосферного оптичного явища мешканцями Західного Полісся. Нами зафіксовано кілька версій щодо причин появи веселки на небі. На думку поліщуків, веселка є мостом, по якому ходить Божа Матір, або ж по ній «бочки воду везуть» [19]. Подекуди її вважають «соедіненієм Бога з землею» [21].

П. Чубинському не вдалося отримати пояснення виникнення веселки («Від чого походить райдуга – невідомо»), проте він наводить пояснення мешканців Луцького повіту Волинської губернії щодо її функцій – «кажуть, що райдуга інколи втягує тварин, риб і навіть людей, які знаходяться на воді чи біля неї. Втягнуті предмети після того падають на землю разом з дощем» [37, с. 27]. Подібні думки й сьогодні побутують серед поліщуків. Мешканка с. Нуйно Камінь-Каширського району Волинської обл. цю заборону пояснювала так: «колись наш дід потакував..., що та грайдуга, що чоловік ... воли поїв кала-кала возера там чи де..., і грайдуга туди попала, і забрало й воли, й того чоловіка, все, і ніхто-ніхто ни знає, де й поділося. Грайдуга забрала» [25].

У першому томі «Трудов...» П. Чубинського наведено й інше трактування веселки: «Райдуга, перегинаючись дугою по небу і обома кінцями занурюючись у воду, втягує її в себе і в відразу передає хмарам, а звідти вода падає на землю, подрібнюючись на маленькі каплі» [37, с. 27]. Такі самі уявлення в поліщуків щодо наповнення хмар водою за допомогою веселки існують й тепер. Наприклад, у с. Озерськ Дубровицького р-ну Рівненської обл. вважається, що «радюга у криниці воду п'є», а тому поки що «біш дощу не буде» [22]. Проте існувала й протилежна точка зору, що «... райдуга... дощ зливає ... у ріку» [14].

Польові дослідження дали змогу зафіксувати й фантастичне пояснення появи веселки, що зумовлено неможливістю поліщуками раціонально пояснити це фізичне явище. Так, Глакатюк Ольга розповідала, що «оце як есть дощ іде, да після дощу вже така дяга вийде, ... радуга, то це ми, відьма масло б'є, то ми кажем» [15].

До появи веселки поліщуки ставляться по-різному. У с. Озерце Володимирецького району Рівненської обл. розповідали: «То вже як радуга, всі вже аж радуються. То-то радуга, вона приносить добрий взгляд, добрий» [7]. Тоді як у с. Нуйно Камінь-Каширського району Волинської обл. застерігали: «Не дай Бог, людині під неї попасть» [25].

Поліщуки вірили, що можна знищити зображення веселки на небі, перебивши її. Для цього стукали одним вказівним пальцем по іншому, «палцем перебити так, от то райдугу можна перебити» [8]. При цьому пальці повинні утворити хрест.

Використовували поліщуки веселку для прогнозування погоди. Здебільшого її поява віщувала дощ: «Радуга воду набирає, буде дощ іти» [29]; «Веселка воду набирає, то буде дощ» [31]; «Радуга воду набирає, кажут» [30]; «Ой, красива така райдуга буде десь дощ, буде вже ондо на днях» [28]; «радуга набирає воду, то буде йти дощ» [5]; «Весьолуха вже воду набирає, може де дощик буде, от-

таке» [33]; «радуга воду набирає – на третій день ждуть дощу й буде» [4]; як радуга, «то буде, але теплий, гарний дощ» [7]. Проте існувала й інша думка, що веселка з'являється тоді, коли дощу вже не буде: «О, вже, кажуть, вже як радоніца, то вже дощу не буде» [32], «вже радуга, дак дощ вже може перестать» [3]; «... райдуга дощ престане падать» [14]; «Це радуга, в нас часто радуга отако-во, а доща даже і немає, побризкає трошки, а радуга така кинеться всяка цвітна-цвітна, до кажуть: “А, вже дощу не буде, бо радуга вже ... напустила края у воду десь”, і туди воно спустилось, вже радуга» [20].

Поліщуки виокремлюють два типи веселки, коли: 1) домінують теплі кольори; 2) переважає холодна гамма кольорів. Так, Параска Дячок із Дубровицького району Рівненської обл. розповідала, що «як вона така жовта, то вона на гарну погоду, а як вона така якбі голубувата, з голубуватим, то радуга на негоду, на дощ» [34].

До інших оптичних атмосферних явищ відносять гало, яке виникає при підвищеній вологості або лютому морозі. Воно являє собою сяюче кільце навколо об'єкта – джерела світла [36]. Поліщуки звернули увагу на гало навколо Сонця та Місяця. У ХІХ ст. селяни зауважували, що «кола навколо місяця означають: взимку – заметіль, а влітку – дощову погоду; кола довкола сонця і стовпи навколо нього і місяця віщують вітер в будь-яку пору року» (Луцький повіт) [37, с. 19]. «Кола і стовпи довкола сонця і місяця віщують: влітку – вітер, взимку – мороз» (Житомирський повіт) [37, с. 19].

І сьогодні поява кіл навколо цих небесних світил указувала на зміну погоди – «вже місяць огорожений – вже буде негода» [16]; «Буває таке, як місяць, то кругом місяця такий круг здоровенний і менший, то кажуть, то на вітер» [9].

Інше оптичне атмосферне явище – заграву (відсвічування, відблиск яскравого світла на небі) поліщуки теж використовували для прогнозування погоди. Так, заграву у Володимирецькому районі Рівненської обл. називали «боща» [10]. Поліщуки зазначали, що «Вже сонце зайшло, боща така чирвона, біла на... Як зимою, то кажуть, буде мороз, а як літом, тоже кажуть, на холод» [10]. У с. Річиця Ратнівського району Волинської обл. зауважували, що коли «сонце сміється» – буде дощ [24].

Нам удалося зафіксувати розповіді про таке оптичне явище, що виникає в атмосфері, як міраж. Це «аномальна рефракція світла в атмосфері, при якому, крім предметів у їхньому дійсному положенні, з'являються також їх уявні зображення, які є результатом повного внутрішнього відбиття в атмосфері» [36]. Про подібне зображення на небі розповідала мешканка с. Неділище Ємельчинського р-ну Житомирської обл.: «Ну, знаки є на небі часто. Ось ж не дуже давно, то тоже було таке, як хрест на небі тут в нас, дивлюся, всі його бачать» [18]. Про незвичний знак на небі говорила й респондент із с. Смородськ Дубровицького р-ну Рівненської обл.: «Я на Паску, як ше святілі паску в чотири часа, то гетого року в чотири часа ночі посвятілі паску, йшла до хати і з місяця зробилося два хрести, повністю хрести, от такіє величиною, як батюшка дає целовать хреста, один на один, от такіє-во, то я стояла покї розсоєдніліса опять на місяц, плакала» [33]. Появу на небі хрестів, поліщуки найчастіше пояснюють, як попередження їх Богом про майбутню біду. Так, перед Другою світовою війною респонденти пригадують, що бачили або ж їм розповідали про появу хрестів на небі. Мешканка с. Мульчиці Володимирецького р-ну Рівненської обл. зазначала: «Бачили. Навіть і в нас от бачили такий, каже, хрест червоний. І казали, буде кровопролітє. Перед войною був, був. Я не хочу казати, я його не бачила, а люди бачили і казали. То тепер вже молодож не вірить. Не вірать. А був, казали, такий каже, на небі такий червоний хрест. І тоді вже побрали і кілько тої крові пролилося. Показуває, воно все показував» [12].

Поява на нічному небі незвичних зображень найчастіше віщувало наближення біди. «Шо буде война, шось на небі показулоса. ...до я чула дехто тако казав, шо вже война буде, бо шось, мабуть, чи хмара не така» [11].

Проте іншу думку щодо побаченого міражу, висловила мешканка с. Селець Дубровицького району Рівненської обл.: «Я так собі после двенадцатї, вже гімн програв, я чогось не спала і так ярко ..., і такий місяць красний-красний такий, здоровий красний місяць, я так вже лягаю, тай да так думаю, якось так глянула, ... бачу, то місяць зверху, а під місяцем такі із палочками дядкі такі з бородами з одної сторони, і з другої, і будь-то стол стоїт, і на столі хліб, і так бачу, взадї овечечка така велика, здорова, одна велика, а трошки так дальший така малесенька, і я так стала, хотїла збудїть свою ето ... дочку ... і ви знасте, я може хвилин двї дивлюся-дивлюся, дивлюся тако на то, і так вони ето й стоять, і такі хмари-хмари, так як будь-то десь у снігу такі, ліс такий ..., такі гори, таке красїве, таке будь-то там таке сніжне таке, і там такий покрит, і потом я бачу іще зают такі тїї, шо-то булі

тако знізу, потом бачу іще зають нема-нема, і такі два чоловічки тутакі на колішках, сілі на коліна, і так стоять, тако на колінах, і так будь-то одін до одного тако з кійочками тако, вже не стало ні стола, нічого, як я, ви знаєте так довго, то десь може минут вони десять проходило покамісь його не-не стало. Я вже на трохи пройшло кажу: "...батюшка, ... ви знаєте чи ні, розкажіте мені, шо таке", а вон каже: "Ето вам привіденє, ето, – каже, – ви, – каже, – як-як сказать, ну, з Богом маєте, – каже, – таке, таку ету, шо, – каже, – вам треба було просіть, падать на коліна, – каже, – так колісь моя маті пасла корові да юй, – каже, – на лузі тоже так, – кажет, – таке привіденє було, то вона, – каже, – падала на коліна, да просіла, ну, шо вона хтіла". Таке ото привіденє мені ето було...» [35].

Очевидці нетипових для Західного Полісся оптичних атмосферних явищ здебільшого розповідають про них із подивом та не можуть пояснити їх походження. Так, респондент із с. Серби Ємільчинського р-ну Житомирської обл. повідомила таке: «Я вийшла на двір, було тепло, ни було вже снігу тоді, теї зими, того дня було дуже тепло, я і знаю, шо я вийшла мі на двір, от ни помню, чи-чи була гроза якась, чи-чи сяло, я ни помню, тіка я вихожу у двір, стою і дивлюся, там на порозі тако, і дивлюся вже так одна радуга, це ж зима, це ж Новий вже год пройшов по новом стілю, а це старий Новий год, і ца така радуга одна, коло її радуга друга, просто так, як є, у центрі, думаю, чи хто бачить, чи ни хто ни бачить, шо це є радуги такі, чога це вони, шо я раньше такого ни бачила, і так те сонце, як я от це сижу, ... але тоді я ни знаю, де вже те сонце було, там сонця, значить, воно ни було, ни должно було быть, чи воно вже сюди було дальше, чи воно ше було тут, зимою обікновенно вони нижче йде, тако десь було, а це сонце прамо, і ції радуги – одна й другая, так воно ни полностью сходяться до зимлі, одна – то майже десь ісходиться один бок, а друга – меньше, я думаю, ну, такої прикмети, такого я ни бачила, і це сонце, таке хмарно, воно так хмара, а воно як сонце, просто, ну, геть здається, шо там воно сонце токо замутне, як туманом, це сонце світить, і на дим так як радужка, так як невеличка знов радужка, от це таке я бачила» [17].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Як бачимо, астрономічні знання поліщуків, зокрема й про оптичні атмосферні явища, тісно переплетені із системою світоглядних уявлень та вірувань. Оскільки люди не завжди могли пояснити ті чи інші незрозумілі й загадкові фізичні явища, то їм приписували фантастичне походження та наслідки. Сучасне ж інформаційне суспільство не має потреби в народних астрономічних знаннях, що зумовлює їх поступову втрату. На часі є ґрунтовне дослідження цієї частини народних знань українців, котрі чи не найкраще збереглися на Західному Поліссі.

Джерела та література

1. Болтарович З. Е. Народные знания / З. Е. Болтарович, Л. И. Минько, Я. А. Мороз, О. Р. Федорив // Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья / под ред. В. К. Бондарчика. – Минск : Наука и техника, 1987. – С. 184–211.
2. Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (далі – ДНЦЗКСТК), ф. Володарка–2012, од. зб. Чибирак–D1S1, Ясинська Броніслава Адамівна, 1917 р. н., переселенка із с. Рудня-Грезляньска Поліського р-ну, в 1986 р. переїхала в смт Володарка Київської обл., 16.11.2012 р.
3. ДНЦЗКСТК, ф. Володарка–2012, од. зб. Чибирак–D2S1, Дерев'яненко Василь Петрович, 1930 р. н., народився в с. Черевач Чорнобильського р-ну, у 1986 р. переїхав у с. Зрайки, Володарський р-н, Київська обл., 17.11.2012 р.
4. ДНЦЗКСТК, ф. Володарка–2012, од. зб. Чибирак–D2S3, Таравська Ольга Феодосіївна, 1929 р. н., народилася в с. Рудня-Вересня Чорнобильського р-ну, у 1986 р. переїхала в с. Лобачів Володарського р-ну, 17.11.2012 р.
5. ДНЦЗКСТК, ф. Володарка–2012, од. зб. Чибирак–D3S3, Мельниченко Варвара Степанівна, 1931 р. н., народилася в с. Вільшанка Поліського району р-ну, в 1986 р. переселена в с. Велика Бугаївка Васильківського р-ну Київської обл., 18.11.2012 р.
6. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D11S2, Дяковець Ганна Артемонівна, 1923 р. н., с. Мульчиці, Володимирецький р-н, Рівненська обл., 03.08.2009 р.
7. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D1S2, Бурма Олександра Григорівна, 1938 р. н., народилася в с. Кукшин Ніженського р-ну Чернігівської обл., с. Озерце, Володимирецький р-н, Рівненська обл., 24.07.2009 р.
8. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D8S1, Бондарчук Ганна Володимирівна, 1937 р. н., с. Полиці, Володимирецький р-н, Рівненська обл., 31.07.2009 р.

9. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D4S2, Росошик Ганна Степанівна, 1935 р. н., с. Великі Цепцевичі, Володимирецький р-н, Рівненська обл., 27.08.2009 р.
10. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D3S1, Климович Васирина Трохимівна, 1936 р. н., с. Ромейки, Володимирецький р-н, Рівненська обл., 26.07.2009 р.
11. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D10S2, Довгун Марія Павлівна, бл. 1925 р. н., с. Осова, Дубровицький р-н, Рівненська обл., 02.08.2009 р.
12. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D11S1, Куліковець Анастасія Василівна, 1926 р. н., с. Мульчиці, Володимирецький р-н, Рівненська обл., 03.08.2009 р.
13. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D13S6, Мельник Надія Григорівна, 1931 р. н., с. Бишляк, Володимирецький р-н, Рівненської обл., 05.08.2009 р.
14. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D4S1, Рибачок Галина Панасівна, 1938 р. н., Гребінь Степан Миколайович, 1928 р. н., Брик Любов Федорівна, 1939 р. н., с. Великі Цепцевичі, Володимирецький р-н, Рівненська обл., 27.08.2009 р.
15. ДНЦЗКСТК, ф. Володимирець–2009, од. зб. Чибирак–D8S3, Глакатук Ольга Федорівна, 1936 р. н., народилася у с. Малий Желуцьк, із 1956 р. живе в с. Полиці Володимирецького р-ну Рівненської обл., 31.07.2009 р.
16. ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине–2011, од. зб. Чибирак–D2S1, Шевчук Катерина Дмитрівна, 1937 р. н., с. Серби, Ємільчинський р-н, Житомирська обл., 27.07.2011 р.
17. ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине–2011, од. зб. Чибирак–D2S2, Пилипчук Ганна Іванівна, 1927 р. н., с. Серби, Ємільчинський р-н, Житомирська обл., 27.07.2011 р.
18. ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине–2011, од. зб. Чибирак–D8S1, Кузьвинчук Ніна Іванівна, 1942 р. н., с. Неділище, Ємільчинський р-н, Житомирська обл., 02.08.2011 р.
19. ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине–2011, од. зб. Чибирак–D9S2, Журавська Ніна Адольфівна, 1942 р. н., с. Малий Кривотин, Ємільчинський р-н, Житомирська область, 03.08.2011 р.
20. ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине–2011, од. зб. Чибирак–D9S4, Журавська Розалія Йосипівна, 1927 р. н., до 1952 р. жила в Херсоні, с. Малий Кривотин, Ємільчинський р-н, Житомирська область, 03.08.2011 р.
21. ДНЦЗКСТК, ф. Зарічне–2010, од. зб. Чибирак–D6S1, Харковець Софія Василівна, 1938 р. н., народилася в с. Пішки Корсунь-Шевченківського району Київської обл., із 1940 р. проживає в с. Радове Заріченського р-ну Рівненської обл., 29.07.2010 р.
22. ДНЦЗКСТК, ф. Зарічне–2010, од. зб. Чибирак–D8S1, Ляшко Лідія Федорівна, 1929 р. н., с. Озерськ, Дубровицький р-н, Рівненська обл., 31.07.2010 р.
23. ДНЦЗКСТК, ф. Зарічне–2010, од. зб. Чибирак–D9S2, Мандричук Віра Василівна, 1926 р. н., с. Борова, Заріченський р-н, Рівненська обл., 01.08.2010 р.
24. ДНЦЗКСТК, ф. Камінь-Каширськ–2012, од. зб. Чибирак–D13S5, Гордун Ярина Онисіміївна, 1932 р. н., с. Річиця, Ратнівський р-н, Волинська обл., 07.08.2012 р.
25. ДНЦЗКСТК, ф. Камінь-Каширськ–2012, од. зб. Чибирак–D1S1, Антонюк Олена Степанівна, 1926 р. н., с. Нуйно, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл., 26.07.2012 р.
26. ДНЦЗКСТК, ф. Камінь-Каширськ–2012, од. зб. Чибирак–D3S1, Дроздік Ганна Захарівна, 1940 р. н., с. Волиця, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл., 28.07.2012 р.
27. ДНЦЗКСТК, ф. Камінь-Каширськ–2012, од. зб. Чибирак–D7S3, Лящук Єлизавета Іванівна, 1932 р. н., народилася в с. Рудка Червінська, із 1954 р. переїхала в с. Оленине Камінь-Каширського р-ну Волинської обл., 01.08.2012 р.
28. ДНЦЗКСТК, ф. Лугини–2005, од. зб. Чибирак–2, Таргонська Галина Охрімівна, 1935 р. н., с. Осни, Лугинський р-н, Житомирська обл., 13.11.2005 р.
29. ДНЦЗКСТК, ф. Лугини–2005, од. зб. Чибирак–6, Муравйова Валентина Вікторівна, 1950 р. н., с. Запілля, Лугинський р-н, Житомирської обл., 16.11.2005 р.
30. ДНЦЗКСТК, ф. Лугини–2005, од. зб. Чибирак–7, Лепська Олена Миколаївна, 1928 р. н., с. Рудня-Жеревці, Лугинський р-н, Житомирської обл., 23.11.2005 р.
31. ДНЦЗКСТК, ф. Лугини–2005, од. зб. Чибирак–7, Мурга Ганна Захарівна, 1922 р. н., с. Рудня-Жеревці, Лугинський р-н, Житомирська обл., 16.11.2005 р.
32. ДНЦЗКСТК, ф. Лугини–2005, од. зб. Чибирак–7, Тищенко Марія Микитівна, 1947 р. н., с. Рудня-Жеревці, Лугинський р-н, Житомирська обл., 23.11.2005 р.
33. ДНЦЗКСТК, ф. Сарни–2008, од. зб. Чибирак–D2S4, Ярославич Тодосія Тифонівна 1915 р. н., народилася в с. Городище, із 1941 р. – с. Смородськ Дубровицького р-ну Рівненської обл., 04.08.2008 р.
34. ДНЦЗКСТК, ф. Сарни–2008, од. зб. Чибирак–D2S6, Дячок Параска Кирилівна, 1934 р. н., народилася в с. Городище, із 1941 р. живе у с. Смородськ Дубровицького р-ну Рівненської обл., 04.08.2008 р.

35. ДНЦЗКСТК, ф. Сарни–2008, од. зб. Чибирак–D3S1, Сидоришина Надія Григорівна, 1956 р. н., народилася в с. Колки Маневицького р-ну Волинської обл., переїхала в 1973 р. в с. Селець Дубровицького р-ну Рівненської обл., 05.08.2008 р.
36. Оптичне явище [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Оптичне_явище. – Назва з екрану.
37. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим обществом: Юго-Западный отдел : материалы и исследования, собранные действительным членом П. П. Чубинским. – СПб., 1872. – Т. 1. – 467 с.
38. Федорович Н. Українська народна астрономія : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.05 «Етнологія» / Н. Федорович. – К., 2009. – 19 с.

Чибирак Светлана. **Оптические атмосферные явления в мировоззрении жителей Западного Полесья.** В статье дается характеристика астрономических знаний и верований полешуков. Особое внимание обращается на оптические атмосферные явления, с которыми чаще всего встречались крестьяне. Проанализированы причины их возникновения у представлений жителей Западного Полесья. А также освещены объяснения последствий явления отдельных оптических явлений, которые имеют рациональное и иррациональное основание. Указывается на постепенную потерю астрономических знаний полешуками, которая обусловлена экологическими изменениями, урбанизационными процессами и формированием информационного общества.

Ключевые слова: Западное Полесье, мировоззрение, астрономия, оптические атмосферные явления, радуга, гало, мираж.

Chybyrak Svitlana. **Optical Atmospheric Phenomenon of Zakhidne (Western) Polissya Inhabitants' Outlook.** Astronomic knowledges and beliefs are analysed in the article. Special attention is paid on optical atmospheric phenomenon having occurred in peasants' life. Reasons for their origin according to beliefs of Zakhidne (Western) Polissya inhabitants are analysed. The author also describes consequences of origins of some astronomic phenomenon that have some rational and irrational grounds. The researcher explains gradual loss of astronomic knowledges by polishchuki that was caused by ecological changes, urbanisation processes and formation of informational society.

Key words: Zakhidne (Western) Polissya, outlook, astronomy, optical atmospheric phenomenon, rainbow, halo, mirage.

Стаття надійшла до редколегії
16.03.2014 р.

УДК 930.253:061.231(477-25):351.853

Леся Качковська

Архівні документи як джерело з вивчення діяльності Київського товариства охорони пам'яток старовини й мистецтва

У статті розглянуто зміст архівних документів, насамперед із фондів Центрального державного історичного архіву України, м. Київ, які стосуються діяльності Київського товариства охорони пам'яток старовини й мистецтва. Головну увагу звернено на діловодну документацію Товариства, пов'язану з виявленням і збереженням культурної спадщини Правобережної України.

Ключові слова: Київське товариство охорони пам'яток старовини й мистецтва, культурна спадщина, архівні документи, пам'ятка.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вагоме місце у вітчизняній пам'яткознавчій діяльності означеного періоду початку ХХ ст. належить першій загальноукраїнській громадській пам'яткоохоронній структурі – Київському товариству охорони пам'яток старовини й мистецтва (КТОПСІМ) (1910–1920). Вивчення діяльності Товариства розпочалося на початку ХХ ст., здійснювалось у 1920-ті рр., децю активізувалось впродовж другої половини 1950–початку 1970-х рр., триває нині. Останні півтора десятиліття засвідчили стрімке зростання інтересу представників різних наукових галузей до історії його появи, теоретичних і практичних засад функціонування, пам'ятко-